

กระบวนการสังคมนิยมทางการเมืองของชาวไทยมุสลิม : บทวิเคราะห์

การศึกษาวิจัยเรื่อง "สังคมนิยมทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดสตูล" ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าโดยอาศัยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ตามหลักวิธีวิทยาการวิจัยทางสังคมศาสตร์ดังรายละเอียดที่ได้แสดงไว้แล้วข้างต้นโดยเฉพาะในบทที่ 2, 3 และ 4 ตามลำดับมีผลการวิจัยที่มีนัยสำคัญอยู่ 2 ประเด็น ดังนี้

1. ปฐมสังคมนิยมและอำนาจ : กระบวนการทางสังคมที่บ่มเพาะให้เกิดบุคลิกภาพพื้นฐาน

ปฐมสังคมนิยม เป็นการจัดกลาทางสังคมที่มีผลให้เกิดอัตลักษณ์หรือภาพลักษณ์ของชุมชนทุ่งมะปริงที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์แยกแยะได้ว่าใครเป็นกลุ่มของตัวเอง นั่นคืออัตลักษณ์แห่งความเป็นมุสลิม ซึ่งสังคมนิยมส่วนนี้มีบทบาทอย่างสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและพัฒนาบุคลิกภาพของสมาชิกในชุมชนให้กลายเป็นลักษณะเฉพาะกลุ่มหรือลักษณะพื้นฐานสำหรับการปรับตัวในการดำรงชีพของชุมชน

2. สังคมนิยมทางการเมือง : กระบวนการที่เกี่ยวข้อง/ต่อเนื่องจากปฐมสังคมนิยมสังคมนิยมส่วนนี้มีส่วนสำคัญในการปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมือง กล่าวคือความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติทางการเมืองของชุมชนทุ่งมะปริงที่เกี่ยวข้อง/ต่อเนื่องจากปฐมสังคมนิยมในประเด็นแรก กลไกส่วนนี้เป็นกระบวนการที่ช่วยให้อัตลักษณ์พื้นบ้าน (Tradition or Folk Culture) ปะทะหรือมีปฏิกรียา (A Meeting Point) ต่อวัฒนธรรม โดยเฉพาะความเป็นสมัยใหม่จากต่างชุมชนต่างสังคมจุดนี้เป็นจุดแลกเปลี่ยนระหว่างวัฒนธรรมทั้งสองซึ่งฝ่ายแรกอาจจะ "ตาม" "ต้าน" "เร่ง" หรือ "ทอน" ฝ่ายหลังโดยเฉพาะความเป็นสมัยใหม่ทางการเมือง (Political Modernity) ที่ชาวบ้านทุ่งมะปริงกำลังปรับเปลี่ยนในปัจจุบันซึ่งกำลังกลายเป็นจุดเปลี่ยนหรือจุดหักเห (Turning Point) ที่จะมีผลอย่างมีนัยสำคัญในอนาคต

เพื่อให้ผลการวิจัยใน 2 ประเด็น ดังกล่าวชัดเจนยิ่งขึ้นผู้วิจัยจึงเสนอการอธิบายเชิงวิเคราะห์ตามหลักอุปนัยและการตีความเชิงอัตวิสัยภายใต้บริบทของสถาบันครอบครัวและศาสนา โดยแสดงผลการวิจัยตามนัยแห่งวิธีการเปรียบเทียบหาข้อสรุปแบบอุปนัย (The Constant Comparative Method) เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงเชิงอัตวิสัย และการตีความเชิง

อัตวิสัยเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงเชิงอัตวิสัยตามหลัก Verstehen คือ การตีความจากทัศนะหรือมุมมองของประชากรที่ถูกศึกษา (Emic View) โดยการตีความจากสิ่งที่เขาแสดงออกมาทั้งทางกาย (กายกรรม) และทางวาจา (วจีกรรม) มิใช่การตีความจากทัศนะหรือมุมมองของผู้ศึกษา (Etic View) อย่างไรก็ตามการตีความอาจเกิดจากการผนวกหรือผสมผสานทั้งสองกรณีเข้าด้วยกัน (Blending of the two) (Aqar, 1996 : 238-239)

ปฐมสังคมกรรมและอำนาจ : กระบวนการทางสังคมวัฒนธรรมที่ปมเพาะให้เกิดบุคลิกภาพพื้นฐาน

ปฐมสังคมกรรมเป็นกระบวนการทางสังคม วัฒนธรรมที่สร้างและเสริมพัฒนาลักษณะที่พึงประสงค์ของแต่ละชุมชนหรือสังคม มีผู้เรียกลักษณะเช่นนี้ว่าบุคลิกภาพพื้นฐาน (Basic Personality) (Kardiner, 1945 : 101-122) และลักษณะประจำชาติ (National Character) (Ingeles, 1975 : 418-506) ซึ่งมีกระบวนการที่มีจุดเริ่มต้นที่ครอบครัวและพัฒนาต่อโดยอาศัยสถาบันสังคมอื่นๆ เช่น ศาสนา และการศึกษาเป็นต้น การศึกษาวิจัยครั้งนี้เน้นปฐมสังคมกรรมที่สร้างและเสริมบุคลิกภาพพื้นฐานที่สัมพันธ์อยู่กับโครงสร้างอำนาจทางการเมืองการปกครอง ประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกรรมและอำนาจทางการเมืองการปกครอง ซึ่งมีประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1. สถาบันครอบครัวและเครือญาติ : ปฐมฐานในการอบรมปมเพาะทางสังคม-วัฒนธรรมเบื้องต้น

จากข้อมูลเชิงประจักษ์หรือข้อมูลภาคสนามตามที่ได้แสดงไว้ในบทที่ 3 และ 4 พบว่าครอบครัว 82 ครอบครัว ประกอบด้วยสมาชิก 508 คน แบ่งเป็นชาย 253 คน และหญิง 255 คน ดังรายละเอียดในตาราง 1 เป็นปฐมฐานหรือจุดเริ่มแรกและแกนกลางของโครงสร้างทางสังคมหรือรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม (The Structure of Social Action) ในชุมชนทุ่งมะปราง กิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ก่อให้เกิดการขัดเกลาหรืออบรมปมเพาะทางสังคมวัฒนธรรมก็เริ่มต้นและพัฒนาปรับเปลี่ยนช่วยให้สมาชิกปรับตัวมีความสุขหรือทุกข์ได้ก็เพราะอาศัยครอบครัวเป็นแกนกลางแทบทั้งสิ้น เมื่อพิจารณาจากโครงสร้างของครอบครัวก็พบว่าครอบครัวในชุมชนแห่งนี้เป็นครอบครัวเดี่ยว (ร้อยละ 70) และที่เหลือก็เป็นครอบครัวขยายที่นิยมแบบ "หัวเดี่ยวเมียเดี่ยว" แม้ตามหลักการอิสลามจะอนุญาตให้ฝ่าย

ชายมีเมียได้ไม่เกิน 4 คน ก็ตามแต่ไม่ปรากฏว่ามีครอบครัวที่นิยมแบบ "มากเมีย" เลย

เมื่อพิจารณาจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในครอบครัวก็พบว่าครอบครัวในชุมชนแห่งนี้นิยมถือปฏิบัติตามหลักปิตาธิปไตย คือ นิยมให้ฝ่ายชายเป็นผู้นำ (Patriarchal Leadership) ในกิจกรรมของครอบครัวทั้งภายในและภายนอกครอบครัว ดังเช่นกรณีของครอบครัวทั้ง 5 มีครอบครัวไชยรงค์ ปลิส ปานกลาย สะหลี และเบ็ญสะอีด เป็นต้น โดยนัยนี้หน้าที่อื่นๆ ที่เนื่องด้วยสังคมกรณียุคเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องหลักปฏิบัติ 5 และศรัทธา 6 ตามหลักการอิสลามก็ขึ้นอยู่กับฝ่ายชายมากกว่าฝ่ายหญิง ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะเช่นนี้เป็นไปตามหลักการจัดแบ่งหน้าที่การงาน (Division of Labour) ตามคติความเชื่อและหลักปฏิบัติที่ต่อเนื่องกันมาจนกลายเป็นวิถีชีวิตของชุมชนแห่งนี้ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาเฉพาะเรื่องการสังคมนิยมหรือการจัดเวลาทางสังคม ก็พบว่าครอบครัวในชุมชนแห่งนี้มีบทบาทอย่างสำคัญในฐานะที่เป็นตัวการหลักหรือตัวจักรใหญ่แทบทุกขั้นตอนของกระบวนการสังคมนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการสังคมนิยมในช่วงปฐมวัย (อายุ 0-7 ปี) กรณีของครอบครัว 5 ครอบครัว คือ ครอบครัวไชยรงค์ ปลิส ปานกลาย สะหลี และเบ็ญสะอีด เป็นตัวอย่างที่เด่นชัดไม่ว่าจะเป็นเรื่องการอะซาน การกล่าวมิสบิลลาฮุการสลาม และการละหมาด เป็นต้น ครอบครัวมีบทบาทอย่างมากในการกำหนดตัดสินใจว่าจะกระทำหรือประกอบพิธีกรรมดังกล่าวหรือไม่ จะทำเมื่อไรและอย่างไร ซึ่งในการประกอบพิธีกรรมหรือกิจกรรมดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นภายใต้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของครอบครัว โดยเฉพาะบิดามารดา ผู้ทำหน้าที่ชี้แจงเวลาทางสังคม (The Socializing Agent) และลูกๆ ผู้เรียนรู้ (The Socialized) โดยอาศัยภาษาทั้งที่เป็นวจนะภาษาและอวจนะภาษาเป็นเครื่องมือหรือกลไกในการสื่อสารในการถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างบุคคล กลุ่ม สังคม และระหว่างวัย ในกรณีชุมชนทุ่งมะปริงครอบครัวไม่ว่าจะเป็นครอบครัวเดี่ยวหรือขยายที่มีโครงสร้างทางสังคมซึ่งให้ความสำคัญต่อฝ่ายชายมากกว่าฝ่ายหญิง ก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ส่วนนี้มิได้ย่อหย่อนโดยเฉพาะก่อนวัยเรียนของลูกๆ ซึ่งเริ่มตั้งแต่แรกคลอดด้วยการอะซานและอิกอมะฮะฮ์เป็นภาษาอาหรับ แล้วต่อเนื่องด้วยภาษาไทยถิ่นกลาง และการฝึกหัดอ่านอักษรอาหรับ เป็นต้น บทบาทส่วนนี้จะส่งผลต่อสังคมนิยมทางการเมืองในโอกาสต่อไป

2. สถาบันศาสนา : กลไกในการอบรมปมเพาะทางสังคม-วัฒนธรรมเบื้องต้น เสริมเติมต่อจากครอบครัว

จากข้อมูลเชิงประจักษ์ตามที่เสนอไว้ในบทที่ 3 และ 4 พบว่า สถาบันศาสนาในชุมชนทุ่งมะปรางมีโครงสร้างทางสังคมที่ให้ความสำคัญต่อฝ่ายชายมากกว่าฝ่ายหญิง จะเห็นได้จากคณะกรรมการของมัสยิดประจำชุมชนซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการ 15 คน ที่เป็นชายล้วน ในทำนองเดียวกันผู้นำทางศาสนาเช่น โต๊ะอิหม่าม โต๊ะคอเต็บ โต๊ะบิหลัน และโต๊ะครูก็ล้วนแล้วแต่เป็นเพศชายแทบทั้งนั้น เมื่อพิจารณาจากบทบาทหรือหน้าที่ด้านสังคมกรรมหรือการขัดเกลาของสถาบันศาสนาโดยภาพรวมพบว่าสถาบันศาสนาได้ปฏิบัติหน้าที่ต่อเนื่องจากครอบครัวหรือสอดรับ/ทดแทนในส่วนที่ครอบครัวขาดไปให้มีความแข็งแกร่งและถูกต้องตามหลักการอิสลามมากยิ่งขึ้น กรณีของโต๊ะครูสอนการอ่านอักษรอาหรับและการอ่านกรูอาน (เรียนแขก) ตลอดทั้งการละหมาดก่อนเรียนและหลังเรียนล้วนแล้วแต่เป็นการตอกย้ำการอบรมปมเพาะทางสังคมต่อจากครอบครัว/เครือญาติทั้งนั้น ในทำนองเดียวกันโต๊ะอิหม่ามผู้ทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำในการละหมาดที่มีสยิดและโต๊ะคอเต็บผู้ทำหน้าที่แสดงธรรม (อ่านกุฎบะฮฺ) ในวันศุกร์และวันสำคัญทางศาสนาก็เป็นตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจน กรรมการของมัสยิดดังกล่าวก็ทำหน้าที่เป็นตัวการควบคุมทางสังคม (Social Control) พร้อมทั้งกับการทำหน้าที่เป็นตัวการเสริมแรงทางสังคมดังกล่าวด้วย (Social Reenforcers)

3. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ : คุณธรรมและจริยธรรมอิสลามที่มุสลิมได้รับการปลูกฝัง

เมื่อพิจารณาโดยหลักการก็อาจกล่าวได้ว่าชีวิตทัศน์/โลกทัศน์ (Weltanschauung) ของมุสลิมมีแดนเกิดมาจากหลักคำสอนอิสลามที่ปรากฏอยู่ในอัลกรุอาน และหะดีษซึ่งเป็นปฐมฐานของคุณธรรมและจริยธรรมหรือแบบแผนชีวิตของมุสลิมโดยทั่วไป แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะกรณีของชุมชนมุสลิมทุ่งมะปราง ก็พบว่าวิถีชีวิตของชุมชนแห่งนี้สะท้อนหลักการอิสลามดังกล่าว แต่ก็ยังมีบางแง่บางประเพณี พิธีกรรมที่คละปะปนด้วยหลักคำสอนและความเชื่อแบบพราหมณ์และพุทธ เช่น พิธีกรรมการแต่งงาน การไปเยี่ยมกุโบร์ในวันฮีด และการทำนุหรือโกนหัว เป็นต้น ซึ่งประเด็นหลังเป็นเพียงส่วนเสริมประเด็นแรกเท่านั้น ดังนั้นวิถีชีวิตของชุมชนแห่งนี้ส่วนใหญ่จะถูกกำหนดโดยคุณลักษณะชีวิตที่พึงประสงค์ตามคุณธรรมอิสลาม เช่น เมตตาธรรม กรุณาธรรม และสันติธรรม เป็นต้น และตามหลักจริยธรรม (หลักปฏิบัติ) เช่น งดเว้นจากกายทุจริตและงดเว้นจากวจีทุจริต เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อชีวิตที่ดีงามเป็นสุขและเป็นไปตามพระประสงค์ของพระเจ้า จากการสังเกตและข้อมูลภาคสนามพบว่า ชุมชน

ทุ่งมะปรางได้ดำเนินชีวิตตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ดังกล่าวโดยอาศัยกลไกและกระบวนการสังคมกรรม (ประเพณี พิธีกรรม และกิจกรรมต่างๆ) ปลุกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่สมาชิก ซึ่งคุณธรรมจริยธรรมหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ได้ปลุกฝังให้แก่สมาชิคนั้นจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของประเพณี พิธีกรรม และกิจกรรมนั้นๆ โดยเฉพาะพิธีกรรมหรือกิจกรรมที่สำคัญที่สุดนั้นคือการละหมาด

การละหมาดหรืออนมาซ เป็นสิ่งเริ่มแรกและเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของกฎแห่งอิบาดะฮ์ อิบาดะฮ์ ซึ่งหมายถึง การให้ความเคารพการรับใช้และการเชื่อฟังอัลลอฮ์ตลอดชีวิตในฐานะที่เกิดขึ้นมาเป็นบ่าวของอัลลอฮ์ ไม่ว่าสิ่งใดก็ตามที่บ่าวทำในการเชื่อฟังและทำตามความพอใจแก่นายก็คือ อิบาดะฮ์ หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งซึ่งเป็นความหมายที่แท้จริงของอิบาดะฮ์ ก็คือการกระทำทุกๆ สิ่งเพื่อความโปรดปรานของอัลลอฮ์และใช้ชีวิตทั้งชีวิตโดยปฏิบัติตามแนวทางของอิสลามมิได้ละเว้นสิ่งใดเลยแม้แต่สิ่งที่ไม่สลักสำคัญเลยแม้แต่น้อย (เมอลานา ซัยยิด อบุล อตัม, 2532 : 137-138) ในการฝึกสอนการละหมาดให้แก่สมาชิกโดยสถาบันครอบครัวและศาสนานั้น พวกเขาได้ปลุกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์หลายประการด้วยกัน เช่น ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความอดทน ความตรงต่อเวลา ความเสียสละ ความซื่อตรง ความมีสมาธิ และความสะอาด เป็นต้น หากเป็นการละหมาดร่วมกัน (ญะมาอะฮ์) ก็ยังเป็นการปลุกฝังในเรื่องความพร้อมเพรียงสามัคคี ความเสมอภาค และความเป็นเอกภาพอีกด้วย รวมทั้งยังเป็นการฝึกบริหารร่างกายให้แข็งแรงและมีบุคลิกดี

นอกจากการละหมาดจะเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมุสลิมที่สถาบันครอบครัวและศาสนาจะต้องฝึก/สอนให้แก่สมาชิก พิธีกรรมหรือกิจกรรมอื่นๆ ก็ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ที่สถาบันครอบครัวและศาสนาจะต้องฝึก/สอนให้แก่สมาชิกทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม เช่น การถือศีลอด การชะกาต การกล่าวถ้อยคำ การสลาม การแต่งงาน การตาย วันฮีด และวันสำคัญ เป็นต้น ซึ่งแต่ละพิธีกรรมหรือกิจกรรมที่ฝึก/สอนสมาชิก ก็จะมีการปลุกฝังคุณธรรมจริยธรรม หรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์แตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

การถือศีลอด เป็นการปลุกฝังความหนักแน่นอดทน ความรู้สึกเห็นใจผู้อื่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเสียสละ ความประหยัด ความรับผิดชอบ ความเมตตากรุณา ความมีระเบียบ วินัยและความซื่อสัตย์

การชะกาต เป็นการปลุกฝัง ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตากรุณา ความมีคุณธรรม และลดความเห็นแก่ตัว

การกล่าวถ้อยคำ (บิสมิลลาฮฺ)	ปลูกฝังความกตัญญูรู้คุณ โดยเฉพาะต่อพระผู้เป็นเจ้า ความมีสมาธิ
การสละ	ปลูกฝังมารยาทที่ดีของสังคม ให้อุจกัสมมาการวะ อ่อนน้อม ถ่อมตน และมีมนุษยสัมพันธ์
การแต่งงาน	ปลูกฝังความสามัคคี ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ และ ความรับผิดชอบ
การตาย	ปลูกฝัง ความเอื้ออาทร ความเห็นอกเห็นใจ ความเสียสละ ความสามัคคี และความพร้อมเพรียง
วันอีด และวันสำคัญ	ปลูกฝังความรับผิดชอบ ความเสียสละ ความสามัคคี และ ความสำนึกต่อผู้มีพระคุณ โดยเฉพาะความเมตตาปราณี จากพระเจ้า

คุณลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ดังแสดงไว้ในตาราง 2

ตาราง 2 คุณธรรมจริยธรรมหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ซึ่งมุสลิมได้รับการอบรมบ่มเพาะด้วยกลไกหรือกระบวนการสังคมกรรม

ตัวการ (Agents) ในการสังคมกรรม	คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักคำสอนอิสลาม	กลไกทางสังคม-วัฒนธรรม : ประเพณี พิธีกรรม และกิจกรรมต่างๆ
สถาบันครอบครัว และศาสนา	ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความอดทน ความซื่อสัตย์ ความตรงต่อเวลา ความสะอาด ความสามัคคี ความประหยัด ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตากรุณา ความมีคุณธรรม ความกตัญญูกตเวทิตะ ความมีสัมมาคารวะ ความมีสมาธิ ความเสมอภาค ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความรู้จักให้อภัย	การละหมาด การถือศีลอด การชะกาต การกล่าวถ้อยคำ (มีสบิลลาฮ์) การสละม การแต่งงาน การตาย วันฮีด วันสำคัญ อื่นๆ เช่น การเข้าสุนัต และ การเรียนอัลกุรอาน เป็นต้น

4. ผลลัพธ์อันเกิดจากกระบวนการสังคมกรรม : อัตลักษณ์แห่งความเป็นมุสลิม (Islamic Self)

จากกระบวนการสังคมกรรม หรือการจัดেলাทางสังคมโดยอาศัยกลไกทางสังคมวัฒนธรรม (ประเพณี พิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ) ดังแสดงไว้ในบทที่ 4 พบว่ากลไกทางสังคมวัฒนธรรมเป็นเงื่อนไขให้เกิดบุคลิกภาพพื้นฐาน คืออัตลักษณ์แห่งความมี/ความเป็น

มุสลิม "พวกเรา" (We-group) "พวกเรา" ในที่นี้สะท้อนหรือหมายรวมเอา "เฉพาะมุสลิม" แยกจากกลุ่มอื่นซึ่งมีวิถีชีวิตหรือแบบแผนชีวิตแตกต่างจากหลักการหรือคำสอนอิสลาม อัตลักษณ์หรืออัตตาแห่งความเป็นมุสลิมนี้มีลักษณะละเอียดอ่อนและซับซ้อนแต่อย่างไรก็ตามในการก่อตัวและพัฒนาอัตตาหรืออัตลักษณ์นั้นมีขั้นตอนต่างๆ ในการพัฒนา ซึ่งผู้วิจัยจะได้เสนอการวิเคราะห์ตามทัศนะของมีด (Mead) และ ชิบูตานิ (Shibutani) ดังต่อไปนี้

นับตั้งแต่มีปฏิสนธิและคลอดออกจากครรภ์มารดาจนกระทั่งถึงอายุประมาณ 2 ขวบ ครอบครัวจะมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในการสังคมนิยม กล่าวคือ เมื่อทารกคลอดออกมาจากครรภ์มารดา บิดาก็จะอะซานและอิกอมะฮ์ที่หูข้างขวาและหูข้างซ้ายของทารกด้วยภาษาอาหรับ ดังกรณีของครอบครัว 5 ครอบครัวที่แสดงไว้ในบทที่ 4 หลังจากนั้นพ่อแม่โดยเฉพาะแม่จะมีบทบาทอย่างมากในการเลี้ยงดูทารกในช่วง 2 ปีแรกไม่ว่าจะเป็นการป้อน/ให้นมลูกหรือการร้องเพลงกล่อมให้ลูกหลับ แม่จะกล่าวถ้อยคำหรือร้องเพลงเป็นภาษาอาหรับ (รายละเอียดในบทที่ 4) แม้ว่าเด็กจะไม่เข้าใจในสิ่งที่แม่กล่าวหรือร้องแต่เสียงที่เด็กได้ยินได้ฟังบ่อยๆ ก็จะมีซึมซับเข้าสู่ตัวเด็กโดยไม่รู้ตัว นอกจากเสียงกล่าวถ้อยคำและเสียงเพลงที่แม่ร้องกล่อมแล้ว เสียงอะซาน หรือเสียงอ่านฟาติหะฮ์ในขณะที่พ่อแม่หรือสมาชิกในครอบครัวละหมาดก็เป็นสิ่งที่เด็กได้ยินได้ฟังอยู่ตลอดเวลาเช่นกัน ในช่วงปลายๆ ของอายุช่วงนี้เด็กเริ่มที่จะมีการเลียนแบบพฤติกรรมต่างๆ ของพ่อแม่หรือบุคคลต่างในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการเลียนแบบการพูด การกิน การแต่งกายหรือแม้กระทั่งการละหมาด ดังที่มะหะหมูดและเลาะได้กล่าวไว้ว่า "พอเราละหมาด มันก็ทำตามกัน" หรือ "พอเห็นมะคลุมผ้ามันก็จะคลุมตาม" เป็นต้น ดังนั้น การที่เด็กได้เห็นได้ยิน ได้ฟัง และพยายามที่จะเลียนแบบพฤติกรรมของพ่อแม่หรือบุคคลในครอบครัวโดยเฉพาะการละหมาดในแต่ละวันของสมาชิกในครอบครัวล้วนแล้วแต่ทำให้เด็กเกิดการซึมซับความเป็นมุสลิมอันหมายถึงวิถีชีวิตที่เนื่องด้วยหลักการอิสลามจนกลายเป็นเอกลักษณ์ไปโดยไม่รู้ตัว พัฒนาการอัตตาหรืออัตลักษณ์ของเด็กในอายุช่วงนี้สอดคล้องกันขั้นตอนการพัฒนาอัตตาของมีดที่ได้กล่าวไว้ขั้นแรก คือ ขั้นเลียนแบบ อายุประมาณ 0-2 ปี ว่าเป็นขั้นที่เด็กจะเริ่มเลียนแบบการกระทำของบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดเช่น พ่อแม่ หรือบุคคลในครอบครัวโดยที่เด็กไม่เข้าใจความหมายของการกระทำ ไม่เข้าใจสัญลักษณ์และไม่สามารถนิยามความหมายของคำต่างๆ ได้

เมื่อเด็กมีอายุประมาณ 2-6 ปี ครอบครัวก็ยังมีบทบาทสำคัญในการสังคมนิยม หรือการขัดเกลาอยู่เช่นเดิม เหมือนในช่วงแรกๆ นั่นคือ พ่อแม่จะฝึกให้เด็กๆ กล่าวถ้อยคำ "บิสมิลลาฮฺ" ให้สละม ให้อ่านอาลิฟมาตา และให้ละหมาด ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ล้วน

แล้วแต่เน้นย้ำความเป็นมุสลิมให้เด่นชัดในตัวเด็กมากยิ่งขึ้น เพราะการกล่าวมิตบิลลาฮฺ หรือ การสละมถือเป็นวัฒนธรรมอิสลามอย่างหนึ่งที่มุสลิมโดยทั่วไปจะต้องปฏิบัติ และเป็นการแสดงออกถึงเอกลักษณ์เฉพาะสังคมมุสลิม ในขณะที่การอ่านอาลิฟมาตา (อักษรอาหรับ) หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "หนังสือแขก" และการละหมาด เป็นการศึกษาที่ตอกย้ำลักษณะเฉพาะหรือความเป็นมุสลิมให้เด่นชัดมากขึ้นไปอีก โดยเฉพาะการละหมาดถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สร้างความรู้สึกสำนึกถึงความเป็นมุสลิม หรือความเป็น "แขก" ตามการเรียกขานตัวเองของพวกเขา นั่นแสดงให้เห็นว่าเด็กเริ่มจะระบุหรือบอกตัวเองได้แล้วว่า "ตัวเองเป็นใคร" การปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในขณะที่พ่อแม่ฝึกให้ลูกๆ กล่าวมิตบิลลาฮฺก็ดี การสละมก็ดี หรือการอ่านอาลิฟมาตาก็ดี และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการละหมาด ส่งผลให้ลูกๆ ได้เลียนแบบพฤติกรรมและการกระทำของพ่อแม่ และบุคคลอื่นๆ ในครอบครัว เช่น เด็กชายเลียนแบบการพูดหรือการแต่งกายของพ่อ เด็กหญิงก็เลียนแบบการพูดหรือการแต่งกายแบบแม่หรือบางครั้งกล่าวสละมให้แขกที่มาเยี่ยมบ้านเหมือนกับพฤติกรรมของพ่อที่เคยปฏิบัติดังที่หมาดเปี้ยะได้กล่าวว่า "วันก่อนพวกดาวะห์มาเยี่ยม ไอ้ตัวนี้ (ลูกชายหมาดเปี้ยะ อายุประมาณ 5 ปี) สละมให้พวกดาวะห์" จากพฤติกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเด็กเริ่มที่จะสวมบทบาทของบุคคลที่อยู่ใกล้ชิด เช่น พ่อ แม่ หรือสมาชิกในครอบครัว ซึ่งพัฒนาอัตตาหรืออัตลักษณ์ของเด็กในช่วงนี้สอดคล้องกับขั้นตอนการพัฒนาอัตตาของมิดในขั้นที่สองคือขั้นแสดงบทบาทสมมติ อายุประมาณ 2-5 ปี ที่มีมิดได้กล่าวไว้ว่า เด็กในช่วงวัยนี้จะสวมบทบาทของบุคคลสำคัญที่ใกล้ชิดและคุ้นเคย และในขณะที่เด็กสวมบทบาทของบุคคลเหล่านี้ เขาก็จะสวมรับเอาทัศนภาพ (Perspective) ของบุคคลเหล่านี้ไปด้วย ในขั้นนี้ภาพตัวเองก็เริ่มปรากฏขึ้นจากการประเมินตนเอง และวิเคราะห์ตนเองจากสายตาของบุคคลอื่นแต่เป็นไปในลักษณะชั่วคราวไม่เด่นชัดนัก

ต่อมาเมื่อเด็กมีอายุประมาณ 7-12 หรือ 13 ปี ซึ่งเป็นช่วงอายุที่ศาสนาเริ่มเข้ามามีบทบาทในการสังคมนครณ์ หรือขัดเกลากายทางสังคม แต่บทบาทของครอบครัวก็มีได้ด้อยหรือลดน้อยลงแต่ประการใดซึ่งลักษณะดังกล่าวเหมือนกับเป็นการแสดงบทบาทในการสังคมนครณ์ที่เหลื่อมซ้อนกัน บทบาทที่สำคัญยิ่งของศาสนาในช่วงนี้ก็คือการสอนอัลกุรอานหรืออิสลามศึกษาที่บ้านโตะครุและมัซฮิด การสอนที่บ้านโตะครุเป็นการสอนให้เด็กได้อ่านอัลกุรอานให้ได้เป็นสำคัญโดยไม่มีการแปลความหมาย ซึ่งอัลกุรอานที่เป็นภาษาอาหรับก็เป็นสัญลักษณ์ (Symbol) หรือเอกลักษณ์ (Identity) อย่างหนึ่งของอิสลาม การที่เด็กได้เรียนได้อ่านบ่อยๆ ทำให้เด็กเกิดการซึมซับเอาเอกลักษณ์เหล่านี้เข้าไปโดยไม่รู้ตัว ในขณะที่เดียวกันก็มีการฝึกให้

เด็กกล่าวมิตบิลลาฮู การสละ การถือศีลอด และการละหมาดเพื่อเน้นย้ำให้เด็กเกิดความเคยชินและติดเป็นนิสัย ซึ่งบทบาทดังกล่าวเป็นบทบาทที่ศาสนาเข้ามาสอดรับ/ทดแทนบทบาทของครอบครัวที่ขาดหายไป เพราะบางครอบครัวไม่ได้มีการฝึกให้กิจกรรมดังกล่าว เช่น ครอบครัวไชยรงค์ และครอบครัวปานกลาย เป็นต้น (รายละเอียดกล่าวถึงแล้วในบทที่ 4) นอกจากนี้ที่บ้านโตะครุแล้ว ที่มีศยิดก็มีการสอน/ฝึกอีกซึ่งเป็นการสอน/ฝึกที่มีหลักการและกระบวนการที่ชัดเจนตามหลักสูตรคุรุสัมพันธ์ การที่เด็กมาเรียนที่มีศยิดจะทำให้เด็กได้รับข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับศาสนาที่ครอบคลุมรอบด้านมากขึ้น โดยเฉพาะคุณลักษณะหรือวัตรปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัด ที่เด็กได้เรียนรู้และพยายามจะเดินตามแนวทางของท่านนบี (สุนนะ) ดังนั้นเป็นการกล่าวที่ไม่ผิดมากนักที่จะกล่าวว่า "ท่านนบีมุฮัมมัด คือบุคคลนัยสำคัญสูงสุดของเด็กในช่วงวัยนี้" สิ่งหนึ่งที่จะบ่งบอกได้ว่าเด็กในวัยนี้มีความรู้สึกสำนึกในความเป็นมุสลิมหรือเป็น "แขก" ของตัวเองได้อย่างชัดเจนยิ่งนั้นคือการเข้าพิธีสุนัตซึ่งตามความเชื่อของพวกเขาแล้ว พวกเขาเชื่อว่า การเข้าพิธีสุนัตทำให้เป็นมุสลิมที่สมบูรณ์ ดังนั้นเด็กๆ เมื่อถึงวัยนี้จะมีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะเป็น "แขก" หรือเข้าพิธีสุนัตให้ได้พวกเขาจะเรียกร้องต่อพ่อแม่หรือผู้ปกครองให้จัดพิธีกรรมดังกล่าวให้ ดังที่ครอบครัวต่างๆ ในชุมชนกล่าวกับผู้วิจัยในทำนองเดียวกันว่า "ส่วนมากเด็ก...เมื่อถึงเวลานั้นจะมาขอเป็น "แขก" เอง โดยเราไม่ต้องไปบังคับ... อายุก็ราวๆ 8-9 ปี" จากพฤติกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเด็กๆ สามารถจะระบุ (Identify) ตัวเองได้ชัดเจนแล้วว่า "ตัวเองเป็นใคร" นอกจากพิธีเข้าสุนัตจะเป็นพิธีกรรมหรือกิจกรรมที่บ่งบอกถึงความสำนึกในความเป็นมุสลิมของเด็กในวัยนี้ได้แล้ว การถือศีลอดก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่เด็กได้รับการสอน/ฝึกจากทั้งครอบครัวและศาสนาในลักษณะที่สอดรับกัน จากการสังเกตและพูดคุยของผู้วิจัยกับเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 (อายุประมาณ 8 ปี) พบว่า เด็กๆ ส่วนใหญ่จะบวช (ถือศีลอด) แม้ว่าจะได้ไม่ถึงครึ่งวัน ครึ่งวันหรือได้หนึ่งวันก็ตามเพราะถือว่าเป็นการฝึกฝนให้เกิดความเคยชิน แต่สิ่งหนึ่งที่เด็กบอกเป็นเสียงเดียวกันว่า "หนูเป็นแขก ต้องบวชแหละ" นั้นแสดงให้เห็นถึงความสำนึกในความเป็นมุสลิมของเด็กได้อย่างชัดเจน การพัฒนาอัตตาหรืออัตลักษณ์ของเด็กในช่วงนี้ตามทศนะของมิดเป็นขั้นที่สาม คือขั้นเล่นเกมเป็นช่วงที่เด็กมีอายุประมาณ 6-12 ปี มีดกล่าวว่าเด็กในช่วงนี้จะสวมบทบาทหรือเอาอย่างบุคคลอื่นมากขึ้น และหลายๆ คนในช่วงเวลาเดียวกันแล้วค่อยๆ รวมหรือผนวก (Incorperative) เอาทศนะภาพของบุคคลเหล่านี้เข้าเป็นบุคคลทั่วไป นั่นคือเด็กสามารถที่จะสวมบทบาทของบุคคลอื่นมากขึ้นและขยายวงไปเรื่อยๆ จากบุคคลในครอบครัวและบุคคลที่คุ้นเคยไปสู่บุคคลอื่นๆ ภายนอก เช่น โตะครุ

และโต๊ะอิหม่าม มีดเห็นว่าเด็กวัยนี้สามารถยึดปริทรรศน์ทั่วไปของชุมชน/สังคม ยอมรับในกฎระเบียบของสังคม หรือค่านิยมปทัสถานของสังคม ดังจะเห็นได้จากการที่เด็กมาเรียนที่บ้านโต๊ะครู หรือมัสยิดในช่วงเวลาที่กำหนด ยอมรับในกฎระเบียบและกติกากำหนดขึ้น เช่น ต้องละหมาดก่อนเรียนและหลังเรียน รวมทั้งเรื่องการแต่งกายที่เด็กๆ โดยเฉพาะเด็กหญิงจะต้องแต่งกายตามหลักการอิสลาม หรือต้องคลุมฮิญาบไปเรียน เป็นต้น นอกจากนี้มีดยังกล่าวอีกว่าในตอนปลายของขั้นตอนนี้พัฒนาการของเด็กจะรู้จักเล่นเกมที่มีระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ ในการเล่นซับซ้อนมากขึ้น ทำงานอย่างเป็นระบบมากขึ้นและภาพของตัวเองก็ซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งเป็นการสอดคล้องกับหลักการของอิสลามที่ได้บัญญัติไว้ว่า เด็กหญิงที่มีประจำเดือน (12-13 ปี) และเด็กชายที่มีอายุ 14-15 ปี เป็นวัยที่บรรลุนิติภาวะทางศาสนา ต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคม และต่อพระเจ้าได้แล้ว จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หรือบทบัญญัติของอิสลามโดยไม่มีทางเลือกเลย ไม่ว่าจะเป็นการละหมาด 5 เวลา การถือศีลอดหรือการชะกาศก็ตาม ดังนั้น การพัฒนาอัตราหรืออัตลักษณ์ของเด็กในช่วงวัยนี้ จึงสอดคล้องกับขั้นตอนการพัฒนาอัตราตามทัศนะของมีด

ช่วงอายุหลังจาก 12-13 ปี เป็นต้นไปเป็นช่วงที่เด็กเข้าสู่นิติภาวะทางศาสนา เด็กทุกคนจะต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติของอิสลาม ซึ่งพิธีกรรมหรือกิจกรรมอันหนึ่งที่เด่นชัดและมีผลต่อพฤติกรรมของการเมืองของเด็กโดยตรงนั่นคือการละหมาดวันศุกร์ การละหมาดวันศุกร์ถือเป็นบทบาทของศาสนาที่เด่นชัดที่สุด ต่อการสังคมกรรมเด็กโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการสังคมกรรมทางการเมืองโดยตรง เพราะในช่วงที่มีการอ่านคฺุฎบะฮฺ โต๊ะคอยเต็บจะนำเอาเนื้อหาหรือประเด็นทางการเมืองมาอ่านให้สมาชิกฟังพร้อมๆ กับประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการให้อำนาจหรือการแสดงบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว เช่น บทบาทของพ่อ หรือสามี และบทบาทของแม่หรือภรรยา เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องเป็นประเด็นทางด้านการเมืองแทบทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามแม้ว่าการนำประเด็นทางการเมืองมาพูดหรือมาอ่านไม่บ่อยๆ ก็ตาม แต่ก็ได้แสดงให้เห็นถึงการปลูกฝังความคิด ความเชื่อ ทัศนคติและค่านิยมภายใต้หลักการอิสลาม ซึ่งความคิดความเชื่อทัศนคติและค่านิยมเหล่านี้จะส่งผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองเด็กในอนาคตต่อไป นั้นหมายถึง เด็กสามารถที่จะแยกแยะและตัดสินใจเลือกบุคคลมาเป็นผู้นำหรือตัวแทนของเขาได้ภายใต้ความคิด ความเชื่อ ทัศนคติและค่านิยมที่เขาได้รับการปลูกฝังมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่พวกเขายอมรับร่วมกันว่าเป็น "พวกเขา" อันหมายถึงชาวไทยมุสลิม แม้ว่าความคิดหรือการยอมรับใน "พวกเขา" ยังปรากฏอยู่แต่ก็ได้เจือจางหรือลดความเข้มข้นลงไปมากในปัจจุบัน เพราะการมาของความ

ทันสมัยและบทบาทของตัวการหรือกลไกอื่นที่มีความสำคัญมากยิ่งขึ้น เช่น กลุ่มเพื่อนและสื่อมวลชน เป็นต้น การพัฒนาอัตราหรืออัตลักษณ์ของเด็กในวัยนี้ที่สอดคล้องกับแนวความคิดของชิบูตานิที่กล่าวถึงพัฒนาการของเด็กในข้อนี้ว่าเป็นขั้นกลุ่มอ้างอิง คือเมื่อเด็กเข้าสู่สังคมและมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ในสังคม เด็กๆ ก็สามารถที่จะแยกแยะจำแนกได้ว่าบุคคลใดกลุ่มใดเป็นพวกเขา เช่น เมื่อเห็นบุคคลกล่าวทักทายด้วยการสลามพวกเขาก็สามารถจะสรุปได้ทันทีว่านี่คือ "พวกเรา" ซึ่งลักษณะดังกล่าวถือเป็นภาพลักษณ์ที่สะท้อนเอกลักษณ์หรือคุณลักษณะเฉพาะกลุ่ม

นอกจากการละหมาดวันศุกร์หรือกิจกรรมอื่นๆ ที่ได้รับการฝึกหรือปฏิบัติในช่วงอายุบรรลุนิติภาวะแล้ว ประเพณี พิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ อื่นๆ อีกมากมายได้เข้ามาในช่วงชีวิตของพวกเขา เช่น การชะกาด วันฮีด วันสำคัญ การแต่งงานและการตาย ซึ่งพิธีกรรม ประเพณี และกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการตอกย้ำเอกลักษณ์ความเป็นมุสลิมให้มีความเด่นชัดมากยิ่งขึ้น และกลายเป็นคุณลักษณะเฉพาะของบุคคล ของกลุ่มอย่างมั่นคงและถาวร

สังคมกรรมทางการเมือง : กระบวนการที่เกี่ยวข้อง/ต่อเนื่องจากปฐมสังคมกรรม

จากการสังเกตและข้อมูลภาคสนามพบว่ากระบวนการทางสังคม-วัฒนธรรมที่ปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมือง กล่าวคือ ความคิด ความเชื่อ ทักษะคิดและค่านิยมทางการเมืองของชุมชนบ้านทุ่งมะปริง เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้อง/ต่อเนื่องจากปฐมสังคมกรรมดังกล่าวข้างต้นโดยมีสถาบันครอบครัวและศาสนาเป็นแกนกลางส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งคือกลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ และสื่อสารมวลชน ที่มีบทบาทเสริมเพิ่มสังคมกรรมทางการเมืองให้มีพลังมากยิ่งขึ้นไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน แต่ประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาคือส่วนที่หนึ่ง ซึ่งมีประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. โครงสร้างอำนาจของชุมชนทุ่งมะปริง : อำนาจนิยม

จากข้อมูลภาคสนามในบทที่ 3 และบทที่ 4 พบว่าโครงสร้างอำนาจในการตัดสินใจ (ดูแผนภาพ 7 รายชื่อคณะกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการมัสยิด) เป็นโครงสร้างอำนาจที่ให้ความสำคัญแก่ฝ่ายชายหรือตกอยู่กับฝ่ายชายแบบเบ็ดเสร็จ (Patriarchalism) ซึ่งก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากโครงสร้างอำนาจในครอบครัวดังกล่าวข้างต้น ฝ่ายหญิงแทบจะไม่มีส่วนร่วม

ในเรื่องนี้เลย ยกเว้นกิจกรรมอาสาสมัครบางประเภทซึ่งมีนัยสำคัญเป็นรองโครงสร้างอำนาจ การตัดสินใจดังกล่าวข้างต้น อำนาจโดยนัยนี้เวเบอร์เรียกว่า อำนาจแบบจารีตนิยม (Traditional Authority) ในขณะที่อัลมอนด์และเพาเวลล์ (Almond and Powell, 1966 : 217) เรียก ระบบการเมืองแบบนี้ว่า ระบบการเมืองแบบพื้นบ้าน (Primitive Systems) และแบบจารีต (Traditional Systems) หากพิจารณาจากโครงสร้างอำนาจคณะกรรมการหมู่บ้านในเชิงโครงสร้างอำนาจ (Power Structure) แล้ว พบว่าโครงสร้างอำนาจดังกล่าวเป็นโครงสร้างอำนาจแบบเก่า (อาศัปปัทธสถาน คำนิยม และความเชื่ออิงจารีตประเพณีและศาสนา) และแบบเฉพาะถิ่นหรือวงแคบ (Particularistic) คือ จำกัดเฉพาะกลุ่ม (เพศชาย/วัย) ซึ่งเป็นส่วนขยายของโครงสร้างอำนาจในครอบครัวตามที่เวเบอร์ (ดูบทที่ 1) และเลอไวน์ (Levine, 1908 : 282-284) เสนอไว้โครงสร้างอำนาจในลักษณะเช่นนี้สะท้อนวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า และแบบท้องถิ่นนิยมหรือกลุ่มนิยมมากกว่าจะสะท้อนวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมตามที่สเนของเวอร์บาและอัลมอนด์ (ดูบทที่ 1) และตามคตินิยมของชุมชนแห่งนี้ว่าอำนาจทางการเมืองการปกครองเป็นการริบความรับผิดชอบของฝ่ายชายเท่านั้น พฤติกรรมทางการเมืองของชุมชนแห่งนี้ (กรณีการเลือกตั้งทั่วไปปี พ.ศ.2539 และการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านปี พ.ศ. 2540) สะท้อนวัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าว

ถึงอย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในแง่ของพฤติกรรมทางการเมืองก็พบว่า กลุ่มสตรีมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบการเลือกตั้ง และถือเป็นภารกิจรับผิดชอบด้วยเช่นกัน ทั้งนี้เป็นผลมาจากอิทธิพลของวัฒนธรรมทางการเมืองสมัยใหม่ หรือประชาธิปไตย

2. สังคมกรณการเมืองและอำนาจนิยม

เมื่อพิจารณาจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมทั้งในระดับครอบครัว คือ ความสัมพันธ์ที่คล้อยตามปัทธสถาน คำนิยม และความเชื่อแบบเดิม (กรณี 5 ครอบครัวตัวอย่างในบทที่ 4) และสถาบันศาสนา คือความสัมพันธ์ที่ขยายขอบเขตต่อจากความสัมพันธ์ในครอบครัว (กรณีละหมาด เรียนแขก พิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ ที่เสนอไว้ในบทที่ 4) พบว่ากระบวนการทางสังคม-วัฒนธรรมตามนัยนี้เป็นกระบวนการที่เป็นอำนาจนิยม (Authoritarianism) โดยฝ่ายชายผู้มีสถานภาพสูง-ต่ำแยกตามภูมิธรรมและวิทษคุณตามหลักการของศาสนาอิสลามเท่านั้น อำนาจเช่นนี้ได้รับแรงหนุนจากอำนาจเหนือธรรมชาติหรือพระเจ้า (Supernatural Sanctions) และพฤติกรรมที่น่าเคารพนับถืออันเกิดจากคุณธรรมคือเป็นคนดี ดังเช่น กรณีโต๊ะอิหม่าม และโต๊ะครู เป็นต้น จากประเด็นดังกล่าวเมื่อพิจารณาในแง่ของสังคมกรณทาง

การเมือง ก็สามารถจะกล่าวได้ว่า ปฐมสังคมกรณภายใต้บริบทของสถาบันครอบครัวและศาสนาเป็นปฐมฐานในการพัฒนาสังคมกรณทางการเมือง ทั้งนี้ก็เพราะโครงสร้างอำนาจของครอบครัวและกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเป็นรูปแบบอำนาจที่เล็กๆ ได้เรียนรู้โดยตรงจากพฤติกรรมของผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโส หรือผู้นำชุมชนซึ่งเป็นการเรียนรู้หรือสัมคมกรณทางการเมืองโดยการลอกเลียนแบบ ในทำนองเดียวกันเด็กๆ ก็ได้เรียนรู้ทางการเมืองจากกระบวนการสังคมกรณ โดยผ่านประเพณี พิธีกรรม และกิจกรรมต่างๆ ภายใต้โครงสร้างอำนาจดังกล่าว นอกจากนี้กระบวนการทางสังคม วัฒนธรรมภายใต้สถาบันศาสนาซึ่งสอดรับหรือทดแทนและรับช่วงต่อจากสถาบันครอบครัวก็เป็นกระบวนการทางสังคมที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการศึกษาโลกทัศน์ทางการเมืองให้กว้างไกลยิ่งขึ้นในช่วงหลังของชีวิต คือ หลังปฐมวัยของแต่ละคน

3. การละหมาดและกุญชะฮ์วันศุกร์ : กลไกและกระบวนการทางสังคมวัฒนธรรมที่ช่วยให้เกิดสังคมกรณทางการเมือง

3.1 การละหมาดในวันศุกร์

ดังที่ได้กล่าวแล้วในข้างต้นว่าการละหมาดเป็นศาสนปฏิบัติที่มุสลิมทุกคนเมื่อบรรลุนิติภาวะแล้วจะต้องปฏิบัติให้ครบ 5 ครั้งต่อวัน ดังรายละเอียดที่แสดงไว้ในบทที่ 3 และ 4 ในบรรดาการละหมาดต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการละหมาด 5 ครั้งต่อวัน หรือการละหมาดในวันอีด วันสำคัญ การละหมาดในวันศุกร์ที่มีสยิดถือเป็นกระบวนการทางสังคม-วัฒนธรรมที่มีนัยสำคัญมากหากพิจารณาในแง่สังคมกรณและวัฒนธรรมทางการเมือง เพราะปฏิสัมพันธ์ภายใต้การละหมาดในวันศุกร์ ซึ่งเป็นภารกิจทางศาสนาที่มุสลิมทุกคนโดยเฉพาะผู้ชายจะต้องปฏิบัติขั้นตอนของการละหมาดในวันศุกร์ก็มีได้แตกต่างไปจากการละหมาดในวันอื่นๆ มากนัก มุสลิมที่ไม่ปฏิบัติศาสนากิจดังกล่าวในวันศุกร์หรือวันอื่นๆ (ครบ 5 ครั้ง/วัน) ถือว่าเป็นมุสลิมที่หย่อนยาน หรือเบี่ยงเบนจากมาตรฐานของมุสลิมทั่วไป เขาจะถูกตราบาว่าเป็นมุสลิมที่บกพร่องต่อหน้าที่ในฐานะมุสลิมหรือในฐานะที่เป็นป่าวของพระเจ้า เพราะการละหมาด โดยเฉพาะการละหมาดในวันศุกร์ตามคติความเชื่อของชุมชนแห่งนี้จัดว่าเป็นค่านิยมและความเชื่อที่อยู่เหนือเหตุผลและคำถามใดๆ ทั้งสิ้น และเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สะท้อนถึงพันธกิจของมนุษย์ (มุสลิม) ที่มีต่อพระเจ้าอย่างมิเสื่อมคลาย ยิ่งไปกว่านั้นเขาอาจจะตกอยู่ในสถานการณ์หรือภาวะแปลกแยก (Alienation) ทั้งจากพระเจ้าและจากชุมชน จนกลายเป็นคนนอกกลุ่มหากเขาไม่ไปละหมาดในวันศุกร์ที่มีสยิดอย่างต่อเนื่องดังนั้นการละหมาดในวันศุกร์จึงเป็นกลไกทางสังคมวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดเอกภาพหรือบูรณาการทาง

สังคมสูง (Mechanic Solidarity or Integration) ซึ่งมีผลให้สมาชิกภายในกลุ่มเกาะกลุ่มกันอย่างแน่นแฟ้นโดยอาศัยความสัมพันธ์แบบภราดรภาพ (Primordial Relations) ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกและภาพในใจว่ามุสลิมทั้งสองเป็นพี่น้องในครอบครัวเดียวกัน (อุมมะฮฺ) ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดจากศาสนปฏิบัติอันเนื่องด้วยการละหมาดในวันศุกร์นี้มีโครงสร้างที่อาศัยทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมทางศาสนาเป็นแกนแม้จะเรียบง่ายแต่ก็มีพลังและอิทธิพลกว้างไกล และยาวนานกลายเป็นปฐมฐานของกลุ่มมุขีฎุมุมิในสังคมต่างๆ เช่น กลุ่มการเมือง เศรษฐกิจและอาสาศัมครต่างๆ

อัตลักษณ์แห่งความมี/ความเป็นมุสลิมได้ขยายวงหรือขอบเขตทางสังคมจากวงจรรอบครัวให้กว้างออกไปเป็นกลุ่ม ชุมชน หมู่บ้าน หรืออาจจะขยายต่อไปถึงระดับชาติและนานาชาติ ภาพในใจที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมภายใต้เงื่อนไขการละหมาดนี้จะเป็นตัวแปรอันหนึ่งซึ่งจะกำหนดบทบาทและสถานภาพต่างๆ ทางสังคมรวมทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองทำให้เขารู้ว่าเขาเป็นใคร ควรจะทำอะไร อย่างไรและเมื่อไรได้ในโอกาสต่อไป ในที่สุดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม แนวปฏิบัติและกิจกรรมตามนัยนี้ก็จะกลายเป็นครรลองหรือวิถีชีวิตพื้นฐานสืบไปซึ่งบางรายบางเรื่องและบางประเด็นแห่งรูปแบบพฤติกรรมก็จะกลายเป็นรูปแบบที่ถาวรและเข้มงวด (Institutionalization) เมื่อพิจารณาจากข้อมูลภาคสนามในบทที่ 3 และ 4 ก็พบว่าชาวบ้านทุ่งมะปริง ทั้งระดับปัจเจกชนและกลุ่มก็เป็นชุมชนมุสลิมที่อยู่ภายใต้กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าว

3.2 คุฎบะฮฺในวันศุกร์

คุฎบะฮฺ คืออะไร จากการสัมภาษณ์และบันทึกย่อประกอบคุฎบะฮฺ 2 ฉบับ ตามที่เสนอไว้ในบทที่ 4 อาจจะกล่าวได้ว่า คุฎบะฮฺ คือการเทศนา หรือปาฐกถา (Public Speaking) โดยศาสนเมธี หรือสัปบุรุษมุสลิม (โต๊ะอิหม่าม โต๊ะครู โต๊ะคอเต็บ) ที่แสดงแก่สาธารณชน โดยเฉพาะมุสลิมที่มาละหมาดในวันศุกร์ เพื่ออธิบายสาระสำคัญของคำสอนหรือหลักการอิสลามเชื่อมโยงกับเหตุการณ์/สถานการณ์ปัจจุบันหรือที่เกิดขึ้นในช่วงนั้นๆ ซึ่งมีทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมืองที่สัมพันธ์หรือเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนและอยู่ในความสนใจของคนทั่วไป เช่น เรื่อง ไอเอ็มเอฟ (IMF = International Monetary Fund) หรือ เรื่องประชาธิปไตย ซึ่งเป็นเรื่องชาวบ้านสนใจและมีผลกระทบไม่โดยตรงก็โดยอ้อม ต่อชีวิตประจำวันของพวกเขา

เมื่อพิจารณาจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมภายใต้กฎบะฮุ จะพบว่ากฎบะฮุเป็นกระบวนการหรือวิธีการทางสังคมวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาในหลายมิติด้วยกัน โดยเฉพาะมิติทางการเมืองโดยการสอน และการสร้างภาวะผู้นำและผู้ตามทางการเมืองในประเด็นแรกกฎบะฮุจะช่วยให้เกิดการถ่ายทอดอุดมการณ์หรือลัทธิและจริยธรรมทางการเมือง (Political Ideas and Morality) ตลอดทั้งบอกถึงพรรคการเมือง รัฐบุรุษหรือนักการเมือง ตัวอย่างและสถานการณ์หรือระบบการเมืองขยายวงออกไปจนถึงระดับชาติและนานาชาติโดยเฉพาะในกลุ่มประเทศมุสลิมแก่เด็กหรือสาธุชนโดยทั่วไป โดยนัยนี้กฎบะฮุช่วยให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองจากสถาบันมุสลิมไปยังเด็กๆ หรือ บุคคลอื่นๆ เนื่องเพราะการละหมาดในวันศุกร์ ส่วนในประเด็นหลัง กฎบะฮุก็จะเป็นกลไกหรือวิธีการทางสังคม-วัฒนธรรมที่ช่วยให้เกิดการสรรหาผู้นำชุมชน/ผู้นำทางการเมืองในชุมชนนั้นคือ ผู้ที่จะทำหน้าที่ปาฐกถาหรือแสดงธรรมในวันศุกร์จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งศาสนธรรมคำสอนอิสลามและศาสตร์สาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นหากบุคคลใดสามารถที่จะแสดงธรรมหรืออ่านกฎบะฮุได้ก็เป็นเครื่องพิสูจน์ถึงศักยภาพของเขาเขาก็จะได้รับการยอมรับหรือได้รับการเลือกสรรให้เป็นผู้ผู้นำได้ในระดับหนึ่งไม่ว่าจะเป็นผู้นำทางศาสนาผู้นำชุมชนหรือแม้แต่ผู้นำทางการเมืองและอาชีพกลไกนี้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพของตัวเองให้มีการพัฒนาอื่นๆ ขึ้นไป

เมื่อพิจารณาในแง่ของผู้เข้าร่วมละหมาดฟังกฎบะฮุในวันศุกร์ ก็พบว่าพวกเขาได้รับแรงกระตุ้น หรือแรงเสริมจากอำนาจเหนือธรรมชาติ (อัลลอฮุ) นั่นคือ การละหมาดและกฎบะฮุในวันศุกร์ เป็นมรรคาอันประเสริฐของพระเจ้าอัลลอฮุ หากมุสลิมคนใดปฏิบัติตามแนวทางของพระเจ้าแล้วมุสลิมคนนั้นจะได้รับพรอันประเสริฐจากพระเจ้าทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ข้อความบางตอนในบทย่อปาฐกถา (กฎบะฮุ) 2 ฉบับดังกล่าวสะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงในประเด็นนี้ โดยนัยนี้การประกอบกรรมตามคติความเชื่อหรือหลักการอิสลามเป็นกรรมดีหรือกุศลกรรมที่อัลลอฮุทรงสรรเสริญและสนับสนุนกระตุ้นให้ประกอบกุศลกรรมเช่นนั้นอย่างต่อเนื่อง ยิ่งไปกว่านั้นการละหมาดและกฎบะฮุในวันศุกร์ยังเป็นกลไกหรือกระบวนการทางสังคมวัฒนธรรมที่ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมต่างถิ่น ต่างสังคม หรือต่างชาติ ซึ่งมีลักษณะทันสมัยหรือสมัยใหม่ ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ทำให้ชาวบ้านทุ่งมะปริงปรับตัวรับเอาความทันสมัยบางส่วนด้านหรือทอนบางส่วน และขณะนี้ชุมชนแห่งนี้กำลังอยู่ในช่วงของการปรับตัวโดยอาศัยการเลือกสรรทางวัฒนธรรม

นอกจากประเด็นที่กล่าวมาแล้ว ก็ยังมีประเด็นบางประเด็นที่น่าสนใจ กล่าวคือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายใต้การละเมิด ประเพณี พิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตลอดกระบวนการทางสังคม - วัฒนธรรมในแต่ละเรื่อง แต่ละกิจกรรมหรือแต่ละขั้นตอน ล้วนแล้วแต่มีนัยยะสำคัญในเรื่องสังคมกรรมทางการเมืองระหว่างมุสลิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุสลิมเพศชาย เช่น การละเมิด ซึ่งแต่ละวันโดยเฉพาะละหมาด อีซา ชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ส่วนใหญ่นิยมไปละหมาดร่วมกันที่มีสยิด จากการสังเกตพบว่า หลังจากละหมาดเสร็จแล้วผู้มาละหมาดบางส่วนจะนั่งพูดคุย หรือบางครั้งก็จะมีการประชุมกัน ประเด็นที่นำมาพูดคุยจะเกี่ยวข้องกับทุกๆ เรื่องในชีวิตประจำวันของพวกเขาไม่ว่าจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจ (การทำมาหากิน "ปากท้อง") สังคม (ยาเสพติด อบายมุขต่างๆ) และ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการเมือง (การเลือกตั้งในทุกระดับ การคอร์รัปชั่น และอื่นๆ) จากประเด็นดังกล่าวที่พวกเขาได้นำมาพูดคุยหลังการการละหมาดได้ก่อให้เกิดการถ่ายทอดและเรียนรู้ซึ่งกันและกันอันส่งผลต่อพฤติกรรมของพวกเขาในอนาคตต่อไป อย่างไรก็ตาม ประเพณี พิธีกรรมหรือกิจกรรมบางอย่างแม้จะไม่ใช่มูลค่าที่สำคัญในการสังคมกรรมทางการเมือง แต่ประเพณีหรือพิธีกรรมเหล่านี้ก็ช่วยเพิ่มเสริมและตอกย้ำความเป็น "เอกลักษณ์" ให้มีมากขึ้นและเด่นชัดขึ้น

โดยสรุป ปฐมสังคมกรรม และสังคมกรรมทางการเมืองในกรณีของชุมชนทุ่งมะปราง เป็นกระบวนการหรือกลไกทางสังคมที่เกี่ยวข้อง/ต่อเนื่อง ที่ช่วยให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองโดยการเรียนรู้ทางการเมืองด้วยวิธีการเลียนแบบการสั่งสอน และแรงจูงใจหรือแรงเสริมในกระบวนการดังกล่าวนี้สถาบันครอบครัวและศาสนาถือเป็นตัวการสำคัญที่ก่อให้เกิดการถ่ายทอดและเรียนรู้ทางการเมือง

อย่างไรก็ตาม แม้สถาบันครอบครัวและศาสนาจะมีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่ปฐมสังคมกรรมและสังคมกรรมทางการเมืองให้แก่สมาชิก แต่มีตัวการที่สำคัญอีกสองตัวการที่ทำหน้าที่สังคมกรรมและสังคมกรรมทางการเมืองได้ไม่ยิ่งหย่อนกว่าสถาบันครอบครัวและศาสนา แม้จะเป็นรองก็ตามนั่นคือ กลุ่มเพื่อนและสื่อมวลชน

กลุ่มเพื่อนเป็นตัวการที่สำคัญที่เข้ามามีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของเด็กๆ โดยเฉพาะเมื่อพวกเขาอายุย่างเข้าสู่วัยรุ่น คือ ตั้งแต่ 13-14 ปี ขึ้นไป วัยรุ่นเป็นวัยที่อยากรู้อยากลอง มีความรู้สึกสับสนในเอกลักษณ์ หรือสับสนในบทบาทของตัวเองและมีปัญหาในการปรับตัวเป็นอย่างมาก เพื่อนจึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อการคิด การตัดสินใจ การดำเนินชีวิต ทักษะคติ และค่านิยมของบุคคล ทำให้บุคคลได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันยึดแบบอย่าง

และกฎเกณฑ์ที่พวกตัวเองเป็นคนกำหนดทำให้ละเลยความคิด คำนิยม ทักษะคติ หรือปทัสฐานของสังคมที่ได้รับรู้เรียนรู้จากสถาบันครอบครัว และศาสนามาตั้งแต่เล็กๆ ซึ่งความคิด, คำนิยมหรือทักษะคติที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมหรือกระบวนการทางการเมืองของบุคคลเหล่านั้น ดังจะเห็นได้จากการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านที่ผ่านมาที่วัยรุ่นหรือคนหนุ่มสาวหันไปให้การสนับสนุนคนหนุ่มที่มีการศึกษาสูง มีความรู้เข้ามาเป็นผู้นำของตนเองซึ่งต่างจากความคิดหรือคำนิยมของผู้ใหญ่ที่มีอยู่เดิม จากการสัมภาษณ์วัยรุ่นในชุมชนกลุ่มหนึ่งของผู้วิจัยเกี่ยวกับความคิดเห็นทางการเมืองพบว่า พวกเขามีความเห็นเกี่ยวกับตัวผู้นำหรือตัวแทนทางการเมืองในลักษณะที่เป็นบุคคลที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ มีมนุษยสัมพันธ์ จะเคร่งครัดหรือไม่เคร่งครัดไม่สำคัญและจะเป็นพุทธหรือมุสลิมก็ได้ แต่มีลักษณะโน้มเอียง (Orientation) ไปในทางประชาธิปไตยหรือเสรีนิยม คำนิยมเช่นนี้ขัดแย้งหรือตรงข้ามกับความคิดแบบเก่า/ของคนรุ่นเก่าเกือบจะโดยสิ้นเชิง

สื่อมวลชน เป็นตัวการที่มีบทบาทที่สำคัญในการสังคมกรรมและการสังคมกรรมทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน สื่อมวลชนไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์หรือภาพยนตร์ ต่างก็เข้ามาพร้อมกับความทันสมัยหรือความเป็นสมัยใหม่จากอดีตที่ชุมชนทุ่งมะปริงยังไม่มิดถนนไม่มีไฟฟ้าหรือสาธารณูปโภคอื่นๆ เข้ามา ความคิด คำนิยม และทักษะคติเกี่ยวกับการเมือง ยังเป็นแบบเก่าหรือแบบจารีตนิยมที่ยึดมั่นอยู่ในหลักการอิสลาม โดยเฉพาะความคิด ความเชื่อ หรือคำนิยมเกี่ยวกับผู้นำที่จะต้องเป็นผู้อาวุโส มีความเคร่งครัด และที่สำคัญต้องนับถือศาสนาอิสลาม แต่เมื่อความทันสมัยเข้ามาไม่ว่าจะเป็นถนน ไฟฟ้า สื่อมวลชนต่างๆ ก็ติดตามมาด้วย ทำให้สมาชิกในชุมชนได้รับรู้ข่าวสารตลอดเวลาจากสื่อเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นการอ่านหนังสือพิมพ์ ฟังวิทยุ หรือดูโทรทัศน์ ซึ่งมีทั้งเรื่องราวที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง มีผลให้ความเชื่อ คำนิยม หรือทักษะคติเก่าๆ เริ่มเปลี่ยนไป ประกอบกับอำนาจรัฐที่เข้ามาด้วยก็ยิ่งทำให้ความคิด ความเชื่อหรือทักษะคติคำนิยมเหล่านี้เปลี่ยนไปมากยิ่งขึ้นแม้กระบวนการสังคมกรรม และสังคมกรรมทางการเมืองจะมีรูปแบบและวิธีการที่เข้มข้นเพียงใดก็ตาม

จากบทวิเคราะห์ที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์จำแนกประเภทและจัดระบบหรือทำสารบบจำแนกประเภท (Typology and Taxonomy) แล้วปรากฏว่าไม่สามารถแยกแยะหรือจำแนกประเภทของข้อมูลหรือปรากฏการณ์ออกมาชัดเจนได้ และอีกประการหนึ่งผู้วิจัยไม่พบความผันแปรใดๆ เลย ยกตัวอย่างเช่น การทำหน้าที่สังคมกรรมของครอบครัวที่มีความแตกต่างกัน คือ ครอบครัวเคร่งครัดกับครอบครัวไม่เคร่งครัด พบว่า พ่อ

เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสังคมกรรม เป็นทั้งผู้กำหนด ชี้นำ และตัดสินใจทุกอย่างแต่เพียงผู้เดียวเป็นส่วนใหญ่เหมือนกัน ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวสะท้อนถึงลักษณะบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยม ในทำนองเดียวกันเมื่อพิจารณาบทบาทการทำหน้าที่สังคมกรรมของศาสนาก็พบว่า โตะอิหม่ามหรือโตะครุ ซึ่งเป็นผู้นำศาสนาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ คอยกำกับ ชี้นำและตัดสินใจ เช่นเดียวกับครอบครัว ดังนั้นในการนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยอาศัยการวิเคราะห์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลบันทึกภาคสนามโดยไม่แสดงการจำแนกประเภท หรือทำสาระบบจำแนกประเภท ดังเหตุผลที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้น